

Софийски университет „ Св. Климент Охридски“

Конкурс за доцент – ДВ,бр.51/ 27.06.2017 г.

Научна област: 2. Хуманитарни науки

Професионално направление: 2.2. История и археология

Кандидат: гл.ас.д-р Албена Здравкова Миланова

РЕЦЕНЗИЯ

**от доц. д-р Маргарита Ваклинова – член на научното жури (Заповед на Ректора на
СУ № РД 38-464/14.07.2017)**

Общността на научните интереси предпостави това, че пред погледа ми премина цялото досегашно развитие на Албена Миланова като специалист. Това ми даде възможност да оценя качествата и възможностите ѝ за работа в избраната от нея професионална област като историк на Средновековието, археолог и специалист с интереси към културологичните изследвания. Участието ѝ като единствен кандидат в конкурса за доцент на тема „Каменната пластика в културата на Средновековните Балкани“ потвърждава впечатленията ми.

Данни за кандидата. Албена Миланова е родена през 1968 г. Магистър по история със специализация по археология на Историческия факултет на Софийския университет (1992) и дипломната ѝ работа още тогава показва трайността на интересите ѝ. Темата ѝ е: „Орнаментът в каменно-пластичната украса на Велики Преслав (IX-X в.)“. От 1994 г. започва низ от специализации, които издигат Миланова на високо професионално ниво в медиевистиката и да бъде оценена в международна среда. Преминаването през школите на Университета за хуманитарни науки в Страсбург (1994,1995-Д.Е.А.), Университета на Фрибург, Дома на науките за обществото и човека в Париж, Центъра за изследване на средновековната цивилизация в Поатие, Френската археологическа школа в Атина, са неопенима квалификация и постигане на високо образователно ниво. Защитеният през 2001 г. труд за придобиването на научната степен

ДОКТОР на Университета в Страсбург II „Селищната система във Византийска България (края на X – края на XII век): археологически приноси“, получава оценка „изключително почетна, с поздравления“ и досега за нашата наука остава най-добре и най-многогранно направеният анализ на този проблем, а авторката на труда – най-задълбочен познавач на различните му аспекти. Албена Миланова работи в началото на трудовата си дейност в Национален музей „Боянска църква“ (1992–1995) и вече 22 години като асистент и гл. асистент в ЦСВП „Проф. Иван Дуйчев“ на СУ. Член е на екипи по реализацията на национални и международни научни проекти. Има удоволствието да ръководя българо-френски проект, който е свързан и с темата на конкурса и, в който член на екипа беше кандидатката и да се уверя и на практика в забележителните ѝ качества като специалист. Ценена е като преподавател в специалност „История и теория на културата“ на ФФ-СУ и канена като гост-професор в чуждестранни университети (Париж, Страсбург). Участник е в национални и международни конгреси и конференции (19) с доклади и съобщения.

Научна продукция на кандидата. Албена Миланова предлага при кандидатстването си в конкурса два списъка с публикации – първият – общ, включващ цялата ѝ писмена продукция и втори, свързан с тясната тематика на конкурса. Общият списък включва 29 заглавия на публикации между 2000 и 2017 г. – две – под печат. От тях 11 са свързани с темата на дисертационния ѝ труд като №№ 2 и 3 са автореферат и пълен текст издание в три тома на дисертационния ѝ труд в Лил на френски език. 6 са посветени на различни теми от историята и средновековната култура. Останалите 12 са по темата на конкурса и са включени и в отделен списък. От цялостната продукция три публикации са в съавторство, четири – издадени в чужбина, 10 – на френски език. Всички са публикувани в престижни научни издания – акти на научни форуми, академични издания, ГЦСВП „Проф.Иван Дуйчев“, тематични научни сборници.

Анализ и оценка на научната продукция. Две са основните насоки в научните изследвания на Албена Миланова. Конкурсът е обявен по тематиката на една от тях. В същото време оценката на научната дейност на кандидатката би била сериозно оцетена, ако не се вземат предвид успехите ѝ в много сериозните занимания с проблемите на селищното развитие и живот през средновековието – тема не само на дисертационния ѝ труд. Той вече има оценката си и аз няма да се занимавам с него, при това, вече

отбелязах как бе посрещнат от международното жури по защитата. Проблематиката на средновековния град е толкова вечна и многолика, че трудно може да бъде изчерпана и изоставена от учен вече изкушен от нея. Особено в случай като този на Албена Миланова, навлязла навътре и в детайли в изследването на цяла една епоха – епоха от голямо значение изобщо за развитието на градската среда на българското средновековие във всички аспекти. Поставяйки във фокуса на изследването си археологическите източници, тя успя талантиливо да ги вплете в историческия контекст и това се отнася и за публикациите, посветени на общи въпроси и конкретни примери, станали достояние на специалистите в периода след защитата на дисертацията ѝ. Значителна част от тях вече излизат от хронологическите рамки на този труд, показвайки началото или посетнешното развитие на отделен проблем. Единадесет на брой, тези публикации засягат и частни въпроси от битов характер напр. градският комфорт, които изобщо не са били в обсега на дисертационния труд (№11). Т. е. Албена Миланова продължава да надгражда вече постигнатото в изследването на средновековния град.

Големият кръг въпроси, които са в центъра на вниманието на изследователката в последните години, и чиято тематика е определяща в конкурса, в който тя се кандидатира за присъждане на научното звание ДОЦЕНТ, изискват хуманитарни интердисциплинни насоки, подготовка и познания. На публикациите ѝ, свързани с появата и развитието на отношението към скулптурата в средновековна България, следва да се обърне особено внимание. Оценката на приносите на А. Миланова в тази насока са от значение за преценяването на качествата и постиженията ѝ като изследовател в една област, в която за нашата наука не може да се отбележи особен напредък. Защото ние сме все още на ниво събиране, каталогизиране и първичен анализ на материала и далеч от всеобхватната му интерпретация и използване за обобщения на широка основа.

Изследванията върху творческия живот на Средновековието отдавна са в кръга от интереси на световната медиевистика. Изоставането ни в комплексните изследвания вече е особено осезаемо и специалистът и познавач на проблема Албена Миланова много точно го е усетила и е тръгнала към запълването на тази празнина и изоставане, към преминаване от простото издирване, събиране на наличните примери, датирание, описателство и систематика, към търсене участието на творчески програми в социалния

и политически живот, отразяването на определени вътрешни и външни връзки чрез тях, зависимост от промени в обществени системи и политическа ориентация, връзки със средата на проява на определени факти.

Интересът на А.Миланова към пластичното започва още с дипломната ѝ работа, посветена на декорацията на сградите във втората столица на Средновековна България – Велики Преслав, за да продължи все по-задълбочено с изучаване на тенденциите в развитието на средновековната скулптура в България през вековете напред, отчитайки и добре познавайки нивото на съвременното разбиране на проблема. Преди 17 години тя за пръв път коментира „крехката граница между символ и орнамент в зооморфната скулптура на средновековна България“ (№1), за да достигне до монографичното изследване на проблема в една от последните си публикации – монографията под №26, следвайки очевидно добре премислена изследователска програма. Около животинските изображения и техния пластичен образ се оформят група предварителни изследвания, за да се достигне до голямото обобщение. Този подход включва обосновани нови датировки на отдавна известни примери и опити за свързването им като влияния, иконография и място на създаване като пластичните образци от Стара Загора (№ 10, 22). От вниманието ѝ не убягват произведенията на византийските ателиета и тяхното разпространение или влиянието им върху пластичното творчество на Балканите (№ 12, 20). В същото време особен интерес предизвикват у нея явления в творческия живот и особено в пластичния израз, които определят позицията на България между Византия и Западна Европа (№24). Това впрочем се отнася и до публикуване на нейни идеи в търсене на балканския и европейски контекст на българската средновековна култура в общата постановка на определяне и характеристика на средновековната българска цивилизация и нейните постижения (№№ 16,19).

Така А. Миланова изминава нелекият път към създаването на първия том на труда си „Българско средновековие в образи. Зооморфна каменна пластика от VIII до XIV век“, издадена през 2017 г. (150 с. текст, придружен с библиография, 43 каталожни образца със снимки и графични рисунки и успоредици от различни зони на мотиви, сюжети и стил, събрани върху 36 табла).

Напълно разбираемо е, защо изследователката първо се обръща не към изобилието от орнаментални мотиви, а към изображенията, които макар и сравнително малобройни, отразяват подчертани и разнопосочни тенденции в декоративната скулптура и, в чиято символика най-пълно могат да се открият отразени източници и пътища на проникване на образи и техния художествен израз, отражение на социалната психология и политически тенденции и претенции и още ред феномени от културен и обществен характер. Тази сложна материя е разгледана много задълбочено, огледана всестранно и предложена артистично в изследването на Албена Миланова. С такова многоаспектно изследване върху не особено многоброен и нееднороден материал, не всеки специалист би се натоварил и не всеки би го предложил изпълнено така успешно. То изисква много широк диапазон от познания и търсене и използване на образци и информация от и за развитието на духовния и политически живот на общества и народи, които биха могли да контактуват или влияят по различни пътища и с различни средства при формирането на пластичните представи на българите и тяхното използване като практически инструмент. Отделни части на труда обхващат на практика и анализ на проучванията върху скулптурното творчество, и очертаването на общите тенденции в развитието на скулптурата, и участието и стилистиката на зооморфни мотиви в художествените занаяти и творчеството на българското средновековие, и съдържателната страна на използваните образи в традиционен, социален, пропаганден аспект и участието им във властовия модел на държавата през отделните исторически периоди. Неслучайно авторката още на с. 9 отбелязва, че при работата върху труда си тя е била разкъсвана от навика на „традиционното представяне и съвременните идеи на преминаването от образа към въображаемото и от археологията и историята на изкуството към социалната антропология“. Тя е тръгнала по пътя от емпиричното към търсенето на онзи ефект, който е бил търсен чрез използването на този изобразителен репертоар сред общността и в демонстрациите на властта. Ловкото вплитане в текста на културологичен подход към изследването на материята е предимство и успех за А. Миланова. Втората глава с название „Къде, кога, какво“ е най-значителна по обем (33-82) и практически е аналитичното изследване на материала. Отличава се с богатство на идеи и нови насоки в решаването на проблеми, някои от които вече познати ни от публикации също на Миланова, а други – нови като напр. новата интерпретация на кукумявката от Преслав

(с. 45) и примерите в предроманската и романска скулптура. Приемливи са и идеите за принадлежността на плочата с двуглав орел от Мелник. „Отвъд видимото“ (85-115) е частта от изследването на дълбокото проникване в смисъла и съдържанието на изобразяваните животни, в политическата и социална пропаганда като разбираемо средство от езичеството към християнството. Разбира се, разглеждането на зооморфните изображения не може да уплътни и докаже напълно идеите, нахвърляни в тази част на труда, те са поставени, а може да се очаква, че в дълбокия смисъл на трансцедентното ще може да се проникне най-дълбоко тогава, когато се навлезе в света на трансформацията към орнаменталност или към спецификата на композиционните решения и естетиката и естетическите предпочитания и техните източници за различните моменти от историческото битие и културно развитие през българското средновековие. Засега малко недоочертана остава ролята на Велики Преслав като център и евентуално школа, чиито произведения и стил имат ареал на разпространение и влияние, но това идва от известните примери, които са разгледани в този текст. Нови доказателства за промените в тенденциите ще се появят и при цялостното представяне на известния материал от други групи пластика от XIII-XIV в. Но този труд направи нещо, което има особено значение за изследванията на скулптурното творчество и вкуса към пластичното и дълбокия смисъл и съдържание – той прекрачи именно отвъд видимото и посочи необходимостта и възможностите на многоаспектните и интердисциплинни изследвания в тази насока и по този път – обогатяването на науката с нови и задълбочени изводи.

Бих искала да отбележа и работата на Албена Миланова върху скулптурата от ранновизантийската епоха, на която тя също е добър познавач. Съвместната ни работа в българо-френския екип върху събирането на откритите образци от V до XIV в. от центровете по Черноморското крайбрежие, показва познаването и на материята от тази епоха и така е разгледан в статия един забележителен тип пластика – капителите с палметни канделябри (№21). Резултат на експедиции е и разглеждането на архитектурната скулптура от Несебър (№25) и новите данни за архитектурата и скулптурата от Странджа (№29).

Научни приноси.

I. - Албена Миланова е един от немногобройните изследователи на поселищното развитие на България в най-неизследвания период от средновековната ѝ история при това на базата на материалните доказателства – като историк и археолог. Тя въведе в практиката иновативни методи на изследване, ползвайки пълноценно всички източници още при опита си за обективна класификация на селищните форми по българските земи за два века от средновековието.

- Използва археологически и исторически доказателства за възстановяване на поселищния живот в старите селища, замрял след VI в., като използва живата историческа памет.

- Доказва липсата на упадък в градовете на България през XI-XII в. на базата на археологическите данни.

- Въвежда нови теми, свързани с живота в града и менталитета на средновековния човек.

II. - Научните изследвания върху средновековната каменна пластика показват А. Миланова като учен изследовател с интердисциплинна насоченост в изследванията, отново търсещ и въвеждащ нови подходи към материята на изследователския си интерес.

- Представеното от нея монографично изследване е първото по рода си в нашата литература, базирано на аналитичен корпус на пластично декоративни материали с обекти от животинския и фантастичен свят, цялостно и многостранно интерпретирани.)

- А. Миланова бележи със своите изследвания нов етап в разглеждането и интерпретацията на пластичното творчество в българските земи през средновековието.

- За пръв път в нашата литература върху скулптурата на средновековието се прави всеобхватно изследване на всички аспекти от развитието ѝ през различните епохи при използване на методите на социалната антропология.

- В ред публикации се предлага обосновано предатиране и преинтерпретация на отделни паметници (старозагорските плочи, плочите от амвона от Созопол).

- Очертава тенденциите в развитието на пластиката през етапите на Средновековието в България.
- Прави опит за определяне на местни ателиета извън Преслав (Преспа, Стара Загора) и източници на внос през отделните епохи (Созопол).
- Скулптираните произведения се разглеждат като инструмент за пропаганда, в социален и политически контекст.
- Дава се тълкуване на промените в съдържанието на сюжети в пластиката (лъвица с лъвче).
- За пръв път се поставя пробемът за чудното и чудовищното в средновековната българска скулптура.

С досегашната си изследователска дейност и многобройните си приноси в разработването от нея проблеми Албена Миланова се очертава като многостранно подготвен и оригинален в насоката и резултатите от изследванията си учен с познания и опит в използване на съвременното ниво на развитие на медиевистиката. Оценявам високо досегашните ѝ изследвания и си позволявам да предложа на почитаемите членове на комисията по избора да бъде присъдено научното звание **ДОЦЕНТ на гл. ас. д-р АЛБЕНА ЗДРАВКОВА МИЛАНОВА.**

Ноември 2017 г.

доц. д-р Маргарита Ваклинова